

Соприкін В. Д.,

orcid.org/0000-0002-3411-8096

аспірант кафедри української мови

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

СУФІКСАЦІЯ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ ПСЕВДОНІМІВ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ

Анотація. Автор пропонованої статті здійснює спробу з'ясувати особливості творення сучасних українських псевдонімів за допомогою суфіксального способу. У роботі зазначено, що хоч ономастичні праці зазвичай спрямовані на семантику та показують невеликий відсоток власних назв, утворених шляхом суфіксації, але такі оніми існують і заслуговують на увагу науковців. Питання суфіксального способу творення пропріальної лексики розглядали Ю. Карпенко («Словотворчі стосунки власних і загальних назв у східнослов'янських мовах»), І. Ковалик («Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення)»), В. Німчук («Українські прізвища з суфіксами -ук, -чук та етимологічно споріднені утворення»), Ю. Редько («Суфіксація як основний спосіб творення українських прізвищ іменникового типу»), І. Сухомлин («Українські прізвища з прикметниковими суфіксами (на матеріалі Полтавських актових книг XVII століття)»), «Українські чоловічі прізвища старої Полтавщини з суфіксом -енк-о») та інші відомі українські мовознавці, проте псевдоніми сучасних українських митців є малодослідженими з цього ракурсу. На основі зібраного матеріалу та проведеного дослідження виявлено два різновиди суфіксального способу творення онімів, такі як чиста суфіксація та заміщувальна суфіксація. Словотворчий процес у вигляді чистої суфіксації відбувається шляхом додавання до слова суфікса без додаткових словотвірних операцій. У разі субститутивної або заміщувальної суфіксації маємо спершу утінання певного афікса (найчастіше це суфікс), а потім до слова додається новий формант. Твірними основами сучасних псевдонімів українських митців є справжні паспортні дані авторів та онімізовані чи трансонімізовані власні назви (наприклад, зооніми, топоніми тощо). Серед формантів засвідчено використання як власне українських суфіксів (-івн(а), -евськ(а), -к, -чак, -ськ(ий)), так і російських (-ов), англійських (-мен), латинських (-us) формантів. У матеріалі є псевдоніми, створені за допомогою вигаданих суфіксів (-ноза, -lv). Усе це свідчить про те, що межі мовних норм у неофіційному антропоніміконі є доволі рухливі, а за допомогою вибраного форманта автор виявляє свою лінгвокреативність, створює собі непересічну власну назву.

Ключові слова: ономастика, суфіксація, суфіксальний спосіб, псевдоніми, формант.

Постановка проблеми. Українська ономастична наука має довгу історію становлення та нині посідає чільне місце в лінгвістичному просторі. За словами Ю. Карпенка, «специфіка власних назв та їхні відмінності від назв загальних настільки істотні, що онімічні дослідження виділилися в окремий лінгвістичний розділ – ономастику» [6, с. 11]. Одним із найважливіших питань, які сьогодні вирішують вчені-ономасти, є типи та способи творення власних назв (топонімів, антропонімів, зоонімів, космонімів

тощо). Існує багато робіт про словотвір прізвищ, прізвищ, особових імен, проте псевдоніми зазвичай розглядають із погляду семантики. Цим і зумовлена актуальність наведеної роботи.

Аналіз досліджень. В українському мовознавстві про особливості суфіксального способу творення власних назв, продуктивних та непродуктивних суфіксах писали Ю. Карпенко («Словотворчі стосунки власних і загальних назв у східнослов'янських мовах»), І. Ковалик («Словотвір особових імен в українській мові (здрібніло-пестливі утворення)»), В. Німчук («Українські прізвища з суфіксами -ук, -чук та етимологічно споріднені утворення»), Ю. Редько («Суфіксація як основний спосіб творення українських прізвищ іменникового типу»), І. Сухомлин («Українські прізвища з прикметниковими суфіксами (на матеріалі Полтавських актових книг XVII століття)»), «Українські чоловічі прізвища старої Полтавщини з суфіксом -енк-о») та інші мовознавці.

Загалом у сучасній українській літературній мові афіксація, особливо суфіксальний спосіб, є одним із найпродуктивніших у творенні іменників. Проте ономастичні розвідки показують невеликий відсоток використання словотвору під час творення неофіційних власних назв осіб. Це підтвердили роботи А. Нелюби («Прізвиська моїх однокашників»), В. Павлюк («Становлення неофіційного антропонімікону Вінничини»), праці В. Максимчука («Український міліті-псевдонімікон: словотвірний аспект»), В. Павликівської («Українська псевдонімія ХХ століття»), О. Петрової («Особливості номінації в псевдонімії німецької та української мов») тощо. Опрацьований нами матеріал засвідчує усього 14% письменицьких та 8% співацьких неофіційних імен, що з'явилися за допомогою словотвору.

Мета статті – проаналізувати неофіційні самоназви сучасних українських письменників та співаків у словотвірному аспекті, а саме ті, що утворені за допомогою суфіксального способу. Для реалізації зазначеної мети передбачено виконання таких завдань:

- 1) Опрацювати зібраний матеріал, виявити оніми, утворені шляхом суфіксації.
- 2) Проаналізувати та охарактеризувати особливості суфіксального способу на прикладах псевдонімів сучасних митців.
- 3) Виділити типи суфіксального способу, що реалізовані під час творення псевдонімів.

Специфіка досліджуваного матеріалу спонукала використовувати різні методи, а саме описовий (для аналізу засобів творення псевдонімів), порівняльний (зіставлення пропріальної та апелювальної лексики у процесі суфіксації), структурний метод (унаочнення моделі творення оніма).

Виклад основного матеріалу. Зібраний матеріал засвідчив два типи суфіксального способу, за допомогою яких були

створені псевдоніми сучасних українських митців, такі як чиста суфіксація та заміщувальна (субститутивна) суфіксація. Прикладів *чистої суфіксації*, тобто додавання до слова суфікса без додаткових словотвірних операцій, зафіксовано небагато. Онім, що не отримав у процесі творення інших змін (наприклад, семантичних) та в основі має тільки словотворення із письменницьких неофіційних назв, належить поетесі Оксані Чубачівні: *Оксана Чубач* + *-івн(а)* → *Оксана Чубачівна*. Додано суфікс *-івн(а)*, який в українській мові, сполучаючись з ім'ям або професією батька, означає родинну спорідненість (*Василівна* – донька *Василя*, *ковалівна* – донька *коваля*), проте в нашому випадку письменниця підкреслила сімейний зв'язок із матір'ю, поетесою Ганною Чубач. Отже, твірною основою є справжнє дівоче прізвище Оксани, формантом – літературний суфікс *-івн(а)*.

Серед псевдонімів співаків чиста суфіксація наявна в прикладі Наталії *Мозилевської*, бо за паспортом жінка має прізвище *Могила*. Співачка, щоби прибрати неприємні конотації та не втратити зв'язок зі своїм справжнім прізвищем, додала до твірної основи суфікс *-евськ(а)*. Такий суфікс в українській мові зазвичай слугує для творення прикметників від географічних назв, основа в яких закінчується на *-ов*, *-ев/єв*, *-ів/їв* (наприклад, *Карачев* – *Карачевський*, *Тамбов* – *тамбовський*, *Львів* – *львівський*). Вважаємо, що псевдонім утворено за аналогією до творення *Могиливі* – *могилівський*, тільки твірним словом є прізвище співачки, замість *-івськ* використано суфікс *-евськ*: *Могила* + *-евськ* → *Мозилевська*.

Андрій Данилко, знайомий усім в образі епатажної *Верки Сердючки*, обрав за псевдонім особове ім'я та прізвище, що несуть у собі певні конотації. Прізвище співак запозичив у своєї однокласниці Анни Сердюк. Словотвірна формула виглядає так: *Сердюк* + *-к(а)* → *Сердючка*. Морфологічні зміни – чергування *к/ч*. Формант надає власній назві конотацій, є показником жіночого роду, адже суфікс *-к(а)* – один із найпродуктивніших у творенні жіночих відповідників від назв осіб чоловічої статі (*житель* – *жителька*, *лікар* – *лікарка*, *студент* – *студентка*). Цей суфікс часто наявний у неофіційному іменуванні, використовується у створенні прізвищ або форм особових імен. Так, І. Ганжина, вивчаючи словотворчість власних назв у молодіжному середовищі, доходить висновку, що суфікс *-к(а)* у прізвищах чи іменах, якими звертаються школярі до своїх однолітків, загалом не має принижувальної конотації, проте формант надає власній назві фамільярно-дружнє забарвлення [1, с. 55]. На мою думку, саме такого ефекту очікував Андрій Данилко, назвавшись *Веркою*, а не *Вірою*, *Вірусею*, змінивши нейтральне *Сердюк* на емоційно-експресивне *Сердючка*. Варто зауважити, що суфікс *-к(а)* в імені *Верка* є не словотворчим, а формотворчим, бо лише модифікує нейтральну власну назву *Віра*, а використана співаком особова назва є суржиковою моделлю, що органічно доповнює створений А. Данилком образ жінки з народу. Аналізований псевдонім має множинну мотивацію, тому пропонуємо інший варіант пояснення шляху творення псевдонімного прізвища: Андрій Данилко міг запозичити вже готове прізвище, яким у школі називали однокласницю (*Сердючка*), тоді це кваліфікуємо як семантичний спосіб, трансонімізація.

Крім власних назв, які з'явилися за допомогою нормативних, вживаних в українській літературній мові суфіксів, знайдено псевдонім із вигаданим суфіксом. Власна назва *Julinoza* належить співакці Юлії Запорожець, твірною основою

є англійський антропонім *Julia*, від якого усікли останню літеру та додали формант *-ноза*.

Модифіковану модель маємо в неофіційному імені письменника Михайла Бриниха, який підписує твори як *Доктор Падлюччо*. Це двокомпонентний псевдонім гібридного походження: тут виразно простежується *семантичний* спосіб творення (онімізація компонентів) та *словотвірний*, суфіксація другого оніма. Твірною основою виступає лайливе, стилістично знижене слово *падла*, до якого додано чужомовний формант *-уччо*, що спонукає віднести цей онім до явища макаронічної мови. На нашу думку, використання неукраїнського форманта спричинене бажанням, по-перше, очужомовити, а саме «зіталізувати» власну назву, по-друге, додати більшого емоційно-експресивного відтінку. Щодо цього підтвердженням є думка Д. Лихачова, який вивчав слова чужомовного походження в арготичних системах та писав, що емоційно-експресивна сторона в таких словах приблизно така, як у метафоричних сполук, а доволі велику роль відіграє «впечатление иноязычной речи» [2, с. 339]. За допомогою словотвірного форманта проявляється в новотворі яскрава експресивність, бажання виділитися та створити певну піднесеність слова з лайливим значенням.

Так само семантико-словотвірний спосіб творення простежуємо у псевдонімі Юрія Винничука (*Лизунчак*) та Аліка Шмуклера (*Ілля Ноябрьов*). Перший походить від іменника *лизун*, до якого додано *-чак*, що разом із суфіксами-варіантами *-ак/-як* слугує в українській мові для творення прізвищ, історично має патронімічне/матронімічне значення, схоже до суфіксів *-ович/-евич* [3, с. 118]. Таке ім'я використовував Ю. Винничук, коли підписував скандальні тексти, тому тут важлива функція приховування особистості. За допомогою псевдоніма іронічно висвітлено головну рису створеного автором образу: тлумачний словник української мови подає слово *лизун* із вказівкою «зневажливе значення» – «той, хто догоджає кому-небудь, підлабузнюється до когось заради власної вигоди, підлабузник» [5, с. 484]. Аліка Шмуклера ми звикли бачити в образі телеведучого *Іллі Ноябрьова*. Автор сценічного імені переосмислив російську загальну назву останнього місяця осені та за допомогою суфіксального форманта утворив нове прізвище: *ноябрь* + *-ов* → *Ноябрьов*. Суфікс *-ов* належить до російськомовних і традиційно разом із суфіксами *-ев*, *-ин* вважається типовим формантом для творення багатьох російських прізвищ [8]. Отже, маємо вияв українсько-російської інтерференції на прикладі словотворення.

Приклади суфіксації семантично переосмислених твірних слів наявні в письменницьких псевдонімах *В. Светланова*, *Lesya Vladimirova*, *Анатолій Дністровий*, *А. Морєва*, *Галинка Верховинка*, *Юрій Тетянич*, *Михайло Джимів*. У наведених власних назвах спочатку відбулося семантичне переосмислення лексем, а далі їх оформили за допомогою суфіксів. Для творення самоназви *В. Светланова* спочатку трансонімізувала онім *Світлана* до категорії псевдонімів, потім додала прикметниковий суфікс *-ов(а)*. Поетеса *Леся Приліпко* за основу прізвища взяла особове ім'я свого батька, написане російською мовою, додала суфікс *-ов(а)* та транслітерувала латинкою: *Владімір* + *-ов(а)* → *Владімірова* → *Vladimirova*.

У неофіційних власних назвах *Анатолій Дністровий*, *А. Морєва* маємо такі зміни: перехід до категорії псевдонімів топоніма *Дністер* із подальшою суфіксацією (*Дністер* + *-ов(ий)* → *Дністровий*); онімізація слова *море* з приєднанням

присвійного суфікса *-ев(а)* (*Море* + *-ев(а)* → *Морева*). Автор псевдоніма *Галинка Верховинка* для його творення зробила такі дії: трансонімізувала топонім *Верховина*, потім додала до свого імені та створеного прізвища суфікс *-к(а)*, що несе зменшено-пестливе значення: *Галина Яцентюк* → *Галина Верховина* → *Галинка Верховинка*. Юрій Гудзь трансонімізував для прізвища жіноче особове ім'я, до якого додав суфікс *-ич*, що виражає значення «назва особи за належністю до чогось» (наприклад, *королевич*) [7, с. 382]. У нашому разі виражена належність стосовно імені *Тетяна*: *Тетян(а)* + *-ич* → *Тетянич*. Письменник Михайло Бубякін обрав для прізвища зоонім *Джим* із вірша С. Єсеніна «Собаці Качалова» та додав суфікс, що виражає присвійне значення: *Джим* + *-ів* → *Джимів*. Таким чином, названі оніми мають гібридне походження, усі вони з'явилися завдяки комбінованому семантично-словотвірному способу творення.

У співаків чиста суфіксація семантично переосмисленої лексеми репрезентована у псевдонімах *Ірини Ярославської* та *Ганни Корсун*. Перша взяла сценічне ім'я *Рената Богданська*, де прізвище утворила на честь свого першого кохання – *Богдана Весоловського*, спосіб творення суфіксація: *Богдан* + *-ськ(а)* → *Богданська*. А за словами *Ганни Корсун*, вона вподобала для основи сценічного імені українське слова *мара*, що посідає важливе місце в слов'янській міфології і має давні символічні значення. Спочатку слово *мара* було транслітеровано латинкою, потім до нього додали нелітературний формант *-ив*: *MARUV* ← *Mar(а)* + *-ив*.

Серед опрацьованого матеріалу виявлено оніми, створені способом *заміщувальної (субститутивної) суфіксації*. Це різновид суфіксації, за якого у твірній основі спочатку відбувається утинання попереднього афікса (найчастіше це суфікс) або якоїсь частини слова, а потім додається новий формант. Так, письменник-фантаст *Андрій Валентинович Шмалько* перетворив ім'я по батькові на творче псевдонімне прізвище: *Андрій Валентинович* → утинання до *Валентин* → *Валентин* + *-ів* → *Андрій Валентинів*. Поетеса *Дарина Москаленко* підписує твори як *Дарочка Москаленко*: *Дарина* → *Дара* (усічення суфікса *-ин(а)*) + *-очк(а)* → *Дарочка*. Письменник *Олександр Ульянов* модифікував паспортне ім'я до псевдоніма *Олесь Ульяненко*. Як бачимо, тут відбулася субститутивна суфіксація в прізвищі, попередньо утнута кінцівка, до якої додано український суфікс *-енк(о)*: *Ульянов* → *Ульян* + *-енк(о)* → *Ульяненко*. Це один із небагатьох випадків, коли автор свідомо замінює російський формант (*-ов*) на український (*-енк(о)*) та таким чином виражає свою належність до України, акцентує на національності та патріотичному спрямуванні творчості.

У діячів сучасного шоу-бізнесу таких онімів трохи більше: *Юрій Крапов* → *Крап* + *-ік* → *Крап'ік*, *Дмитро Крижанковський* → *Криж* + *-ик* → *Крижик*, *Мар'ян Сакалюк* → *Мар* + *-ік* → *Мар'ік*. Деякі співацькі псевдоніми, утворені субститутивною суфіксацією, мають не україномовні форманти, наприклад, музикант групи «Green Grey» *Максим Курушин* називається *Makus*. Псевдонім утворено від власного імені *Максим*, яке транслітерували, усікли та додали латинське закінчення *-us*, що в давній мові позначало особу / предмет чоловічого роду: *Maksym* → *Mak* + *-us* → *Makus*. Можемо припустити, що вживання неукраїнського форманта спричинене бажанням виділитися серед звичайних імен, очужомовити власне ім'я, зробити його незвичайним.

Подібно до попереднього оніма, чужомовний формант використав для творення псевдоніма саксофоніст гурту

«Man-Gust» *Андрій Кучанський*, у музичних колах відомий під іменем *Кучамен*. Способом творення є заміщувальна (субститутивна) суфіксація: від прізвища *Кучанський* усікли другу половину, додали суфіксод *-мен*. Останній походить з англійської мови від слова *man* (переклад «особа чоловічої статі»), у складі з іншими словами вживається на позначення назв чоловічих професій (*sportsman, fireman, policeman*). Щодо окремого вживання слова *-man / -мен*, то в жаргоні сучасної молоді його використовують зі схвальним, позитивним значенням: «Словник сучасного українського сленгу» за редакцією *Т. Кондратюка* дає визначення «гарний, показний чоловік» [4, с. 192]. Можливо, саме тому співак *Андрій Кучанський*, щоб бути ближчим до молодих шанувальників, «зійти за свого», вибрав такий формант для творення сценічного імені.

Схема творення: *Кучанський* + *-мен* → *Куча* + *-мен* → *Кучамен*.

Висновки. Отже, суфіксація наявна як один із продуктивних способів псевдонімстворення. На матеріалі сучасних мистецьких псевдонімів виділяємо два її різновиди: *чисту суфіксацію*, коли до твірної основи додано суфікс без інших дериваційних операцій, та *заміщувальну суфіксацію*, в якій суфікс приєднується до слова після попереднього утинання. Псевдоніми, утворені шляхом чистої суфіксації, мають твірні основи двох типів: справжні паспортні дані авторів (усього кілька прикладів) або онімизовані чи трансонімизовані власні назви, що свідчить про перевагу комбінованого семантико-словотвірного типу номінації. Твірними основами псевдонімів, що з'явилися за допомогою заміщувальної суфіксації, зазвичай є справжні прізвища митців. Сучасні письменники та співаки, вигадуючи собі неофіційні власні назви, не обмежені ніякими словотвірними нормами та використовують різні форманти. Серед дослідженого матеріалу маємо українські (*-івн(а), -евськ(а), -к, -чак, -ськ(ий)*) суфікси, російський формант (*-ов*), англійський (*-мен*), латинський (*-us*) та навіть вигадані суфікси (*-ноза, -ив*). Це свідчить про те, що неофіційний антропонімкон дає змогу обирати будь-які форманти для створення непересічного імені, тут не діють мовні норми і автор може виявити своє творче «я». Перспективи подальших досліджень вбачаємо в ґрунтовному аналізі інших словотвірних способів творення псевдонімів сучасних українських митців, порівнянні їх із неофіційними власними назвами творчих особистостей минулого століття.

Література:

1. Ганжина И.М. Функционирование личных имен и их форм в речевой культуре современных школьников. *Вестник славянских культур* : научный рецензируемый журнал. Москва, 2009. № 4. С. 53–58.
2. Лихачев Д.С. Арготические слова профессиональной речи. Развитие грамматики и лексики современного русского языка. Москва : Наука, 1964. С. 311–359.
3. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. К., 1966. 214 с.
4. Словник сучасного українського сленгу. / за ред. Т. Кондратюка. Харків : Фоліо, 2006. 349 с.
5. Словник української мови в 11 томах. Т. 4. Київ : Наукова думка, 1973. С. 484.
6. Карпенко Ю. Ономастичні міркування. *Записки з ономастики*. зб. наук. праць. Одеса, нац. універс. Імені Мечникова. Одеса 2005. Вип.9, с. 17.
7. Полнога Л.М. Словник українських морфем. Львів : Світ, 2001. 448 с.
8. Фуникова С.В. Структурные особенности русских фамилий с формантами *-ов/-ев* и *-ин*. Научные ведомости БелГУ, 2014. № 13(184). С. 45–51.

Soprykina V. Suffixation as a way of creating pseudonyms of modern Ukrainian artists

Summary. The article is devoted to the analysis of pseudonyms of modern Ukrainian artists, which are formed with different suffixes. The author of the article has analysed the main works by prominent scientists, who studied proper names' word formation: Yu. Karpenko ("Word-forming relations of proper and common names in East-Slavic languages"), I. Kovalyk "Word formation of personal names in the Ukrainian language (small-loving formations)", V. Nimchuk ("Ukrainian surnames with suffixes -uk, -chuk and etymologically related formations"), N. Grygoruk ("Morphological derivation proper names of sports teams"), Yu. Redko ("Suffixation as the main way of creating Ukrainian surnames of the noun type"), I. Sukhomlyn ("Ukrainian surnames with adjective suffixes (on the material of Poltava act books of the XVII century)"), "Ukrainian male surnames of the old Poltava region with the suffix -enk-o") and other well-known Ukrainian linguists, but the pseudonyms of contemporary Ukrainian artists are little studied from this perspective.

Based on the collected material and the conducted research, two types of suffixal way of creating onyms were revealed: pure suffixation and substitute suffixation. The word-formation process in the form of pure suffix occurs by adding a suffix to the word without additional word-forming operations. In the case of a substitutional or substitutive suffix, we first have a cut of a certain affix (usually a suffix), and then a new formant is added to the word. The creative bases of modern pseudonyms of Ukrainian artists are the real passport data of the authors and onimized or transonymized proper names (for example, zoonyms, toponyms, etc.).

Among the formants the use of Ukrainian proper suffixes (-ivn (a), -evs'ka (a), -k, -chak, -sk (yi)), as well as Russian (-ov), English (-man), Latin (-us) formants. The material contains pseudonyms created with fictitious suffixes (-noza, -uv). All this indicates that the framework of language norms in the unofficial anthroponymicon is quite dynamic, and with the help of the chosen formant the author shows his linguo-creativity, creates a unique own name.

Key words: onomastics, suffixation, suffix method, pseudonyms (pen-names), word formation.